

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi

KÜLTÜR VE SANAT DÜNYASI

Serpil YÖRÜK

İstanbul'da gerek koleksiyonları, gerekse mimari üslubu yönündeneşi-ne az rastlanır İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, İlk Osmanlı Müzesi ile yaşıt olup bu kuruluş bünyesinde meydana getirilmiştir.

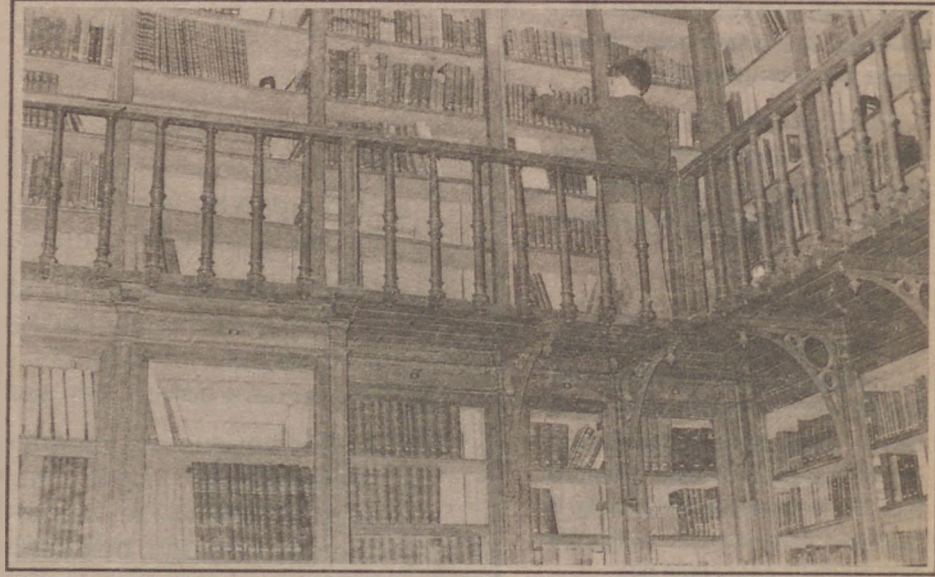
Müze binasının kuzey kanadında ikinci kata yerleştirilen kütüphanenin girişindeki bölüm Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Kütüphanesi'dir. 19.Yüzyılın sonlarında değerli bir klasik mobilya üslubunun en güzel örnekleri olan dolapları, simetrik iki büyük aynası şirin vazoları, büyük orta halısı ve mangalıyla sıcak ve huzurlu bir evi andırmaktadır.

Bu bölümde ikinci bir kapı ile kütüphane olarak yapılmış kısma geçilir. Burası üst kattan ibaret "Garb Eserleri Kütüphanesi"dir. Büyük orta salon hem okuyucular hem de zaman zaman düzenlenen konferans ve diğer toplantılar için kullanılır.

Büyük salonda, giriş solda bulunan kısım "Eski Şark Eserleri Kütüphanesi" adıyla anılır. Burada açık raflar ve cemakanlı dolaplarda el yazmalar, vakıf kitaplarının bir kısmı ve Arap harfli basma eserler yer alır.

TARİHÇE

1846 yılında Ahmet Fethi Paşa (1801-1854)

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesinden bir görünüş.

tarafından Saint İrene kilisesinde kurulan ilk Osmanlı Müzesinde bir kütüphane olup olmadığı bilinmiyor. Fakat, bizde değerli sanat eserleri yanında, kitap toplamanın ve kütüphaneler kurmanın gerek hâtırâ, gerekse dinî açıdan gelenek olduğu fikrine dayanarak, bu müzede birçok değerli kitabın da bulunduğu tahmin edilebilir.

Devrinin uluslararası sanat ve kültür hareketlerini benimseyerek, Tanzimat ve onun en büyük temsilcisi Reşit Paşa döneminin önemli devlet adamı Ahmet Fethi Paşa ve bu müzenin ecnebî müdürleri E.Gould ve Dr.Ph.-Anton Dethier gibi-yayınları da bulunan -idareciler zma-

nında, küçücük de olsa bir kütüphane bulunduğunu varsaymak yanlış olmaz.

Bu kiliseden 1875 yılında Çinili Köşk'e nakledilen müzenin planlarında yine kütüphane bölümüne rastlanmıyor Ancak; bu köşk-müzede birçok değerli kitap ciltleri ve el yazmalarının sergilendiğini öğreniyoruz.

1881 yılında eski eser yığını halinde bulunan Çinili Köşk'teki Müze-i Hümayun'a müdür tayin edilen Osman Hamdi Bey (1842-1910), birçok ecnebî bilim adamının da yardımlarıyla bu eserler için modern anlamda bir müze binası yaptırmayı tasarlıyor, bir taraftan da güzel sanatların her kolunda sanatkarlar yetiştirecek "Sa-

nayi-i Nefise Mektebi"ni 1883 yılında kurmağa muvaffak oluyordu. Okulun bir kütüphanesi, bir de hâfız-ı kütübü vardı. Avrupa'dan birçok kitaplar getirtiliyordu. Arkeoloji, muhimmematik, sanat tarihi, epigrafi konulu bu kitaplar ve sözlük, ansiklopedi gibi başvuru eserlerinden oluşan bu kitaplığa ait birçok eser şimdi içinde bulunular kütüphanede, bilim alanına hâlâ ışık tutmaktadır.

Yeni teşekkül eden mektep ve modern anlamda kurumağa çalışılan müze, gerek günlük çalışmalarda, gerekse bilimsel faaliyetlerde içiçe bulunuyordu. Hatta Osman Hamdi Bey, eski eserlere ilgiyi daha da arttırmak, müze-

KÜLTÜR VE SANAT DÜNYASI

cilikten anlayan, kazılar yapabilmek, buluntuların konservasyonunu gerçekleştirebilecek elemanları yetiştirmek için bir de "Arkeoloji ve Numismatik Okulu" açmayı teklif ediyordu. Bu zengin kültürel program 'müze-okul' iyi bir kütüphane ile uygulanabilirdi. Bu sebeple yurt dışından, konulara ışık tutacak kitaplar getirtmeğe çalışılıyordu.

Buraya kadar, müze içinde varolduğu tahmin edilen kütüphaneden bahsedildi. Resmi olarak bir kütüphane nasıl oluştu:

Çinili Köşk'ün karşısında, Mösyö Valori'nin planlarına göre iki katlı, altı salonlu yeni bir müze binası inşa edebilmek için 1305/1888 tarihinde Hükümet'ten izin alındığı, 13 Ramazan 1306/13 Mayıs 1889 tarihinde hazırlanan bir dahilî nizamnamenin Padişah'ın izinleriyle tatbik edileceği, 1318 tarihli Maarif salnamesinde belirtiliyor. Bu altı salondan biri "tarih ve fenn-i âsâr-ı atikaya ait kitapları kapsayan" kütüphanedir. Bu arada her şubenin havi olduğu eserlerin tarifleri ile ilgili olarak kataloglar yayınlamağa başlamış, bu sayede kütüphaneye birçok eser kazandırılmıştır. 1316 Maarif salnamesinde de, kütüphanede o zaman âsâr-ı atika, meşkülât, epigrafi, filoloji, güzel sanatlar v.s. ile ilgili olarak 1500 cilt eser bulunduğunu, bu mevcudun zamanla arttırılacağını öğreniyoruz.

24 Temmuz 1309/1893 tarihli Müze arşiv belgesinde de, kütüphanenin tanzimine başlandığı, ilgili bakanlıktan

Baltacı-zade Todoraki isminde birmuhafız (müze memuru) istendiğini; 1 Teşrinievvel 1312/1896 yılına ait diğer bir belgede ise Baltacı-zade'nin ölümü üzerine Mistakidis adında yeni bir muhafız talep edildiği ibaresi yer almaktadır.

Müze planlarında gösterilmediği halde, Maarif salnamesinde mevcudiyeti belirlenen bu kütüphanenin Lahitler Müzesi'nin üst katındaki alanda bir yerde olduğunu söylemek gerekir. Diğer müzeli eserlerin yanında, bir yandan bu kitapları tasnif eden, defterlere kaydeden, hem müzeci, hem hâfiz-i kütüb bu uzmanlar, o yerde çağdaş kütüphaneciliğin temelini atıyorlar, ilk ihtisas kütüphanesini de kurmuş oluyorlardı (İlk kayıt defterinde 1122 nr.ya kadar kayıt tarihi işlenmemiştir. İlk tarih kaydı, 1122 nr. ile düşürülmüş olan 26 Temmuz 1893 tarihidir.).

Müze arşivinde, şu anda içinde bulunduğumuz kütüphanenin inşaatı ve resmen açılışıyla ilgili olabilecek belgeler bulunamadı.

Kütüphanenin de yer aldığı İl.dairenin mimarı yine Mösyö Valori, iç mimarı ise Philippe Bello'dur. Bu dairenin temel atış tarihi 1 Eylül 1898, açılışı ise 7 Kasım 1903'tür. Kütüphane bu iki tarih arasında açılmış olmalıdır. Bazı kay-

naklarlar, belge göstermeden, bu tarihin 1902 olduğuna işaret ederler.

KOLEKSİYONLAR

Şu andaki mevcudu altmış bin civarında bulunan kütüphane koleksiyonu, başlangıçta, kurucuları tarafından, dikkatle seçilen eserlerin, büyük çabalarla toplanmasıyla zenginleştirilmiştir. Bir kaynakta, Osman Hamdi Bey'in "....Bu kitapları şuradan, buradan ben dedim, fakat üç dost devlet Almanya, Fransa ve İngiltere bize seve seve birçok kitap hediye ettiler..." ifadesine yer verilir.

Üzerlerindeki notlara bakılırsa birçok kitabın da satın alma yoluyla sağlandığı dikkati çekmektedir. Bu alışlar 1930 yılına kadar devam ediyor, ondan sonra hızla düşüyor.

Satın ve bağış kadar olmamakla birlikte, değişme yolunun, kitap sağlanmasında rolünün büyük olduğu izleniyor.

Günümüzde, ufak tefek bağışlarla varlığını sürdürmeğe çabalayan kütüphane için ayrı bir bütçe gerekmektedir. Ancak o zaman ihtisas alanımızda yayınlanan eserleri izleyip, planlı bir satın alma yoluna gidilebilir.

Kolleksiyonların büyük çoğunluğunu oluşturan toplu bağışlardan ayrıca

bahsedelim:

1) Sadrazam Ahmed Cevat Paşa Kütüphanesi

Padişah II. Abdülhamid dönemi sadrazamlarından Ahmed Cevat paşa (1850-1900)'ın Bâbıali'deki Hazine-i Evrak'da özel bir binada toplanmış olan bu kütüphanesi, varisleri tarafından 1900 yılında Müze'ye bağışlanmıştır. 5000 ciltlik bu kütüphanede tarih, arkeoloji, siyaset, güzellik sanatı, edebiyat, askerlik, matematik, kimya, fotoğraflık konulu kitaplar, birçok sözlük ve ansiklopedi bulunmaktadır. 1898 yılında basılmış bir de kataloğu vardır. Ancak, Müze'deki kitaplarla karşılaşmaya elverişli değildir.

2) Mehmed Şakir Paşa Kütüphanesi

Mehmed Şakir Paşa (1853-1914)'ın karısı tarafından 1914 yılında verilmiştir. Tarih, siyaset, askerlik, seyahat, takvim, talem ve terbiye, ticaret, kimya istatistik v.s. konularda 510 ciltlik bir kütüphanedir.

3) Sultan V. Mehmed Reşat'ın "Şark Kütüphanesi"

Alman Dostluk Yurdu azalarından oluşan bir komisyonca Sultan'a armağan edilen kitaplar topluluğudur. 7 Şubat 1917 tarihinde Müze'ye getirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Şark dünyasına ait, çoğu eski basım 686 ciltlik bir kütüphanedir. Alman komisyonca hazırlanmış basılı bir kataloğu mevcuttur. (2 cilt)

4) Diyarbakırlı Sald Paşa (1832-1890) kitapları Ölümünden 20 yıl son-

ra Müze koleksiyonlarına katılan, Kur'ân, tefsir, hadis, kıraat, fetva, tasavvuf, fıkıh, akaid, kelâm, hikmet, felsefe, mantık ve ahlâk, edebiyat, siyer, tarih tıb, tabirname v.s. konularında 602 ciltlik bir kütüphanedir. İçinde birçok mecmua-i resail de bulunan 184 adedi elyazmadır.

5) Recaizade Ekrem Bey (1847-1911) Kitapları

Oğlu Ercüment Ekrem Bey tarafından 1914 yılında bağışlanan edilmiştir. Kur'ân, tefsir, akaid, tasavvuf, felsefe, mantık ve ahlâk, edebiyat, tarih, siyer, hal tercümesi, lügat, tıp, roman-hikâye, hukuk v.s. konulu 395 ciltlik bir kütüphane olup 55 adedi el yazmadır.

6) Hattat Mektebi kitapları

1928 yılında resmen kaldırılan bu okulun kitaplarından bir kısmı da Müze'ye gelmiştir. Diğer bağışlardaki konularla, devrin ders kitapları ve birçok kütüphane defterinin de bulunduğu bu kütüphane 135 cilttir.

7) Kirmasti (Mustafakemalpaşa) Naibi Kâzım Tevfikî Efendi Annesi Murtaza Hocasade Hatice Hanım kitapları

Diğer bağışlardaki konuları ihtiva eden 54 ciltlik bir kütüphanedir. Her kitabın içkapağında bir teberru ibaresi ve Hatice Hanım'ın mührü bulunmaktadır.

8) Zeki Megamiz kitapları

İslam medeniyeti ile ilgili tercümeleri ve Pierre Loti'nin kendisine hediye ettiği bazı kitaplardır. Toplam olarak 25 adettir. İçkapaklarda yapışık olarak fo-

toğrafı ile ufak tefek notlar bulunmakatdır.

Bu bağışlara, son olarak 1979 yılında 259 ciltlik, arkeoloji ve tarih konulu kitaplarıyla Kâmran Büyükkayra; 1981 yılında 784 adet, yine tarih, arkeoloji ve muhtelif konulu eski ve yeni Türkçe kitaplarıyla Hikmet Turhan Dağlıoğlu bağışları eklenmiştir.

Bağışların dışında, çoğu ihtisas konularıyla ilgili yayınlar Garb Eserleri Kütüphanesi adıyla anılan büyük salonda; özellikle süreli yayınlar galeride bulunmaktadır. Başlangıçta ihtisas konuları için ayrılan dolaplar, zamanla dolduğundan, aynı konulu kitaplar bir araya toplanamamaktadır.

El yazmaları

Yaklaşık iki bin civarındaki elyazmaların çoğu satın alma yoluyla sağlanmıştır. Diyarbakırlı Sait Paşa ve Recaizade Ekrem Bey bağışlarıyla koleksiyon biraz daha zenginleşmiştir. 1304 adedi Türkçe, diğerleri Arapça, Farsça ve diğer dillerdedir. XII-XIX. yüzyıllara ait din, tarih, astronomi, coğrafya, edebiyat, tıp, kanun, cebir-geometri, felsefe, mantık, sarf ve nahiv, lügat v.s. konularda, bazıları az bulunan nüshalardan sayılan değerli bir koleksiyondur. Başında bir de fihristi bulunan kayıt defterinin ilkini Bursalı Mehmet Tahir ve Kilisli Rifat beyler hazırlamışlardır. Lütfi ve Cevdet tarihlerinin müsveddelerini bu koleksiyon içinde bulunur. 23 adet minyatürlü nüsha mevcuttur. Basılı bir kataloğu yoktur. Eser adlarına göre kabaca fişleri, nisbeten yararlı olmaktadır.

